

УДК 346.9; 347.6

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2024-2-16-62-70><https://orcid.org/0000-0001-5063-4018>

Подольян Юлія Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри господарського та
транспортного права
Юридичного факультету
Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та технологій,
Україна

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ЯК ОБ'ЄКТ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ: ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОДІЛУ

Анотація: Питання поділу корпоративних прав подружжя є складним і малодослідженим аспектом майнових відносин у сімейному праві України. Корпоративні права, як об'єкт спільної сумісної власності подружжя, об'єднують майнові та особисті немайнові інтереси, що ускладнює їх поділ у судовому порядку. Дослідження охоплює аналіз чинного законодавства України, зокрема положення Сімейного та Цивільного кодексів, Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», а також актуальної судової практики.

Досліджено ключові аспекти української судової практики, у тому числі рішення Конституційного Суду України від 19 вересня 2012 року №1-8/2012, яким підтверджено що частка в статутному капіталі та майно приватного підприємства є об'єктами права спільної сумісної власності подружжя. Постанови Верховного Суду, які встановлюють, що частка у корпоративних правах, надана під час шлюбу, є об'єктом спільної власності, але може бути поділена шляхом компенсації інших сторін. Також акцентовано увагу на проблемах доказування походження коштів, використаних для набуття корпоративних прав, та необхідності врахування прав третіх осіб, зокрема учасників та кредиторів компанії.

Окрему увагу приділено аналізу міжнародного досвіду, включаючи прецеденти Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та судової практики країн ЄС. Прецеденти ЄСПЛ, зокрема у справі *Pressos Compania Naviera SA v. Belgium*, акцентовано увагу на важливості забезпечення балансу інтересів усіх сторін в сімейних спорах, широко визначення поняття «майно», законності втрачання та вимоги справедливого балансу.

На основі аналізу запропоновано рекомендації для вдосконалення судової практики України. Вони включають використання міжнародних стандартів, зокрема принципів ЄСПЛ, розробку спеціального правового регулювання підрозділу корпоративних прав, а також забезпечення захисту прав третіх осіб.

Впровадження таких підходів сприятиме справедливому вирішенню спорів і гармонізації української судової практики із міжнародними стандартами.

Ключові слова та словосполучення: корпоративні права, корпоративні права подружжя, поділ корпоративних прав подружжя, спільна власність, корпоративне право, сімейне право.

Annotation: *The issue of dividing corporate rights between spouses is a complex and underexplored aspect of property relations in family law in Ukraine. Corporate rights, as an object of joint marital property, combine financial and personal non-financial interests, making their division in court particularly challenging. The study encompasses an analysis of current Ukrainian legislation, including provisions of the Family and Civil Codes, the Law of Ukraine "On Limited and Additional Liability Companies," and relevant judicial practices.*

Key aspects of Ukrainian case law have been examined, including the Constitutional Court of Ukraine's decision of September 19, 2012, No. 1-8/2012, which confirmed that a share in the authorized capital and the property of a private enterprise are objects of joint marital property rights. Supreme Court rulings establish that corporate rights acquired during marriage are considered joint property but can be divided through compensation to the other party. Particular attention is given to issues of proving the origin of funds used to acquire corporate rights and the need to consider the rights of third parties, such as company participants and creditors.

Special attention is given to the analysis of international experience, including precedents from the European Court of Human Rights (ECHR) and judicial practices of EU countries. ECHR precedents, particularly the case of Pressos Compania Naviera SA v. Belgium, emphasize the importance of ensuring a balance of interests for all parties involved in family disputes. The case also focuses on the broad definition of "property," the legality of its loss, and the need for fair balance in family law decisions.

Based on this analysis, recommendations for improving Ukraine's judicial practice have been proposed. These include adopting international standards, particularly the principles of the ECHR, developing specific legal regulations for dividing corporate rights, and ensuring the protection of third-party rights. Implementing such approaches would promote the fair resolution of disputes and align Ukraine's judicial practices with international standards

Keywords and phrases: *corporate rights, corporate rights of spouses, division of corporate rights of spouses, joint property, corporate law, family law.*

Постановка проблеми. Тема поділу корпоративних прав подружжя є надзвичайно актуальною для сучасного українського суспільства, оскільки перебуває на перетині сімейного та корпоративного права, які мають різну правову природу та призначення. Тому питання поділу корпоративних прав подружжя є одним із найскладніших аспектів майнових відносин в сімейному праві. Це зумовлено як юридичною природою корпоративних прав яка полягає в поєднанні майнових інтересів (права на прибуток) та особистих немайнових прав (права участі в управлінні компанією), що ускладнює їх кваліфікацію як об'єкта спільної власності, так і відсутністю чіткого законодавчого регулювання адже діюче законодавство України, зокрема

Сімейний та Цивільний кодекси не передбачають специфічного механізму поділу корпоративних прав, що призводить до виникнення правових колізій у судовій практиці, наслідком чого є відсутність єдності судової практики, адже різні підходи до вирішення спорів породжують правову невизначеність. Судова практика в Україні демонструє розбіжності у підходах до визначення корпоративних прав як об'єкта спільної сумісної власності. Складнощі виникають через необхідність одночасного врахування інтересів подружжя, інших учасників компаній, кредиторів і самого бізнесу.

На сьогоднішній день із розвитком підприємництва все більше подружніх пар володіють частками в компаніях, що робить питання їх поділу надзвичайно актуальним, а відсутність чітких правових норм ускладнює як досудове врегулювання спорів, так і судовий розгляд. Крім того, конфлікти між подружжям, пов'язані з поділом корпоративних прав, можуть дестабілізувати діяльність підприємств, оскільки рішення про перерозподіл часток впливають на корпоративне управління та взаємовідносини між учасниками. В багатьох випадках це створює загрозу для функціонування бізнесу, порушення прав кредиторів або інших зацікавлених осіб.

Тематика дослідження охоплює такі галузі права як сімейне, корпоративне та цивільне, а отже вимагає комплексного підходу, тому наразі існує значний попит на розробку науково обґрунтованих рекомендацій, які б сприяли вдосконаленню законодавства та уніфікації судової практики.

Важливим для України є застосування практики Європейського суду з прав людини, яка наголошує на необхідності забезпечення балансу інтересів усіх сторін у майнових спорах, задля уникнення порушення прав подружжя та третіх осіб.

Дослідження цієї проблематики є важливою як з точки зору розвитку науки, так і для правозастосовної діяльності. Її результат має значний вплив на гармонізацію українського законодавства із сучасними міжнародними стандартами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження поділу корпоративних прав подружжя, вивчення механізму їх захисту стали предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців серед яких можна назвати Вінтоняк Н.Д. [1],[2], Цюра В.В.[3], Сафончик О.І.[4], Свистун Л.Я. [5], Простибоженко О.С [6], Пономаренко О.М.[7], Alison Anna Tait[8], Lorraine M.Uhlaner [9]. В той же час практичні проблеми поділу корпоративних прав подружжя передбачає окремого аналізу, враховуючи важливість питання в українському контексті.

Мета дослідження – аналіз актуальної судової практики в сфері захисту майнових прав подружжя, задля окреслення практичних проблем що виникають в разі поділу корпоративних прав подружжя.

Виклад основного матеріалу. Захист майнових прав подружжя сьогодні в контексті поділу їх корпоративних прав - це ходіння по замкненому колу, насамперед з точки зору практичного застосування діючого законодавства та існуючої судової практики. І хоча Рішення Конституційного Суду України від

19 вересня 2012 року № 17-рп/2012 по справі №1-8/2012 визначило офіційне тлумачення положення ч. 1 ст. 61 СК України «Об'єкти права спільної сумісної власності» [10], та дало правову підставу для позовних вимог сторін, та на практиці є певні складнощі і допускається інше тлумачення цієї норми СК. У цьому рішенні зроблено висновок, що статутний капітал та майно приватного підприємства, сформовані за рахунок спільної сумісної власності подружжя, є об'єктом їхньої спільної сумісної власності, проте судова практика судів першої інстанції дуже різна і не завжди відповідає змісту та духу рішення Конституційного Суду. Тому, на практиці дуже важко довести незаконність судового рішення у разі відмови у задоволення позову, враховуючи ставки судового збору для фізичних осіб в господарському процесі.

Крім того, важко не прослідкувати негативну тенденцію яка склалася після прийняття у 2018 році Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [11], яка полягає у фактичному невиконанні згаданого рішення Конституційного Суду, з огляду на судові рішення які виносяться у даній категорії справ.

Так, у постанові від 13 березня 2019 року у справі № 756/10797/15 КЦС ВС [12] зробив правовий висновок, що з моменту внесення коштів до статутного капіталу товариства за рахунок спільного сумісного майна подружжя такі кошти є власністю товариства, тому в одного із подружжя виникає лише право грошової вимоги щодо стягнення половини внесених до статутного капіталу коштів. Тобто, з моменту внесення до статутного капіталу товариства одним із подружжя чи то коштів, чи то майна, їх власником стає товариство, а інший із подружжя набуває права грошової вимоги на стягнення половини внесених до статутного капіталу коштів чи майна. Але, на практиці виникає ситуація яка свідчить про формальність зазначених розмірів статутного капіталу, і зазвичай суми які фігурують в установчих документах є таким, що не відповідають дійсності і носять суто формальний характер. Тому, вочевидь, такий спосіб захисту не є ефективним у справах поділу спільного майна подружжя.

Звернемось до ще однієї Постанови КЦС ВС від 19 лютого 2020 року у справі № 279/6459/14 [13], яка стосується спорів про поділ майна подружжя, один із яких є суб'єктом підприємницької діяльності. Верховний Суд вказав, що майно фізичної особи – підприємця може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя і предметом поділу між кожним із подружжя. Стосовно цієї правової позиції не виникає практичних проблем застосування, і вона дійсно працює.

Наразі не менш актуальною є ще одна позиція Великої Палати Верховного Суду, викладена у постанові від 29 червня 2021 року у справі № 916/2813/18 [14], в межах якої розглядався спір в порядку господарського судочинства, де позивач просив визнати недійсним договір відчуження одним із подружжя своєї частки у статутному капіталі ПП на користь третьої особи, оскільки договір укладений без згоди іншого з подружжя.

Пункт 1 резолютивної частини Рішення КСУ від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012 визначено два різні випадки:

- коли майно передано у власність юридичної особи, зареєстрованої як приватне підприємство. Тоді частка в статутному капіталі такої юридичної особи (але не її майно) може належати на праві приватної спільної сумісної власності подружжю;
- коли йдеться про єдиний майновий комплекс, тобто про підприємство в розумінні ст. 191 ЦК України, яке не передане як вклад юридичній особі, а використовується одним із подружжя без створення юридичної особи, зокрема як фізична особа підприємець.

Тоді майно, яке входить до складу підприємства як єдиного майнового комплексу (але не частка в статутному капіталі майнового комплексу, бо майновий комплекс не може мати статутного капіталу), може належати на праві спільної сумісної власності. То важливо розуміти, що в разі внесення спільного майна подружжя (гроші, нерухомість, автомобілі тощо) до статутного капіталу юридичної особи воно стає вже власністю юридичної особи, а не подружжя. Тому, одному з подружжя треба ділити вже не майно, а саме право на частку в статутному капіталі. Натомість, якщо спірне майно використовувалося в діяльності ФОП, то ділити слід саме відповідні об'єкти – по 1/2 грошей, нерухомості, авто тощо, то судами має застосовуватися правова позиція ВС, викладена у постанові КЦС ВС від 10 листопада 2021 року у справі №496/1249/13-ц [15]. Під час шлюбу один із подружжя зареєстрував ПП як юридичну особу, у власності якого на час розірвання шлюбу перебували об'єкти нерухомості, автомобілі, земельні ділянки. На нашу думку, суди першої та апеляційної інстанції, винесли правомірне рішення, задовольнивши позовні вимоги, та здійснили поділ майна між подружжям, але ВС не погодився з обраним способом захисту та скасував судові рішення. В такій ситуації, ВС вважає, що ефективним способом захисту для позивача є стягнення з іншого з подружжя грошової компенсації за частку в статутному капіталі підприємства.

Наразі, вся судова практика орієнтована на постанову ВП ВС від 29 червня 2021 року в справі №916/2813/18 та постанову ВП ВС від 24 квітня 2018 року у справі №925/1165/14 [16], які стосувалася стягнення вартості частини майна, пропорційної частці позивача в статутному капіталі товариства. Велика Палата ВС зробила висновок, що вартість частини майна товариства, яке підлягає виплаті, повинна відповідати вартості активів товариства за вирахуванням вартості його зобов'язань (тобто вартості чистих активів), пропорційній до частки учасника в статутному капіталі товариства.

Розмаїття правових позицій ВС не дає відповіді на питання, як на практиці, в тому числі адвокатам, реально захистити майнові права подружжя, в умовах коли судова практика змінюється щороку, суди не дотримуються її застосування, і головне - передача корпоративних спорів в господарську юрисдикцію з захмарними судовими зборами - блокує доступ до судочинства фізичним особам (дружині, чоловіку) у разі порушення їх майнових прав як подружжя через відсутність можливості його сплатити, якщо це стосується великих компаній та товариств.

Верховний суд формуючи позицію щодо ефективного способу захисту не взяв до уваги формальні суми розмірів статутних внесків у товариствах, тому цей ефективний спосіб захисту про стягнення половини грошової вартості внеску засновника /учасника у статутному капіталі, нажаль, таким не є.

У практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) важливим аспектом у контексті розділу майнових прав є застосування положень статті 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на мирне володіння своїм майном. Серед основних моментів на яких акцентовано увагу ЄСПЛ можна виділити наступні:

- **Широке тлумачення поняття «майно»:** ЄСПЛ визнає, що термін «майно» включає не лише фізичну власність, а й корпоративні права, частки в компаніях, права на доходи від бізнесу та інші активи, які мають економічну цінність. Це означає, що корпоративні права одного з подружжя можуть підпадати під захист Конвенції.
  - **Законність втручання:** Суд аналізує, чи було втручання в право власності засноване на законі, відповідало суспільному інтересу та забезпечувало справедливий баланс між приватними і суспільними інтересами. Наприклад, у справах, де одне з подружжя намагається захистити свої права на корпоративні активи, це втручання має бути обґрунтоване і відповідати принципам верховенства права.
  - **Принцип справедливого балансу:** у справах про розподіл активів між подружжям важливим є встановлення, чи були захищені законні очікування сторін щодо отримання частки майна. Наприклад, ЄСПЛ може визнати втручання порушенням, якщо одна зі сторін була позбавлена доступу до своїх прав через необґрунтовану правову позицію або дискримінаційні умови.
1. **Прецедентна практика:** Суд розглядає подібні справи, де йдеться про вплив втручання у майнові права. Наприклад, у справі *Pressos Compania Naviera SA v. Belgium* було визнано, що активи, які є предметом правомірних очікувань (наприклад, корпоративні доходи), підлягають захисту.

Якщо детальніше проаналізувати справу *Pressos Compania Naviera SA v. Belgium* (1995) [17] то можна побачити, що вона стосується тлумачення права на власність відповідно до статті 1 Протоколу № 1 до Європейської конвенції з прав людини [18]. У цій справі заявники, власники суден, оскаржували законодавче втручання Бельгії, яке анулювало їхні правомірні вимоги щодо компенсації за шкоду, спричинену помилками лоцманів. ЄСПЛ постановив, що втручання у вже існуючі права, які становлять "майно", є порушенням права на мирне володіння, якщо воно не забезпечує справедливий баланс між суспільним інтересом і захистом прав особи.

Актуальність для поділу корпоративних прав подружжя полягає передусім в захисті правомірних очікувань, зокрема, принципи, застосовані в справі *Pressos*, можна інтерпретувати так, що подружжя має правомірні очікування на частину корпоративних активів, якщо ці права виникають із законних підстав. Наприклад, внесення спільного майна подружжя до статутного капіталу компанії

може створювати такі очікування. Не менш важливою постає і вимога справедливого балансу, як і в справі *Pressos*, будь-яке втручання у право на частку корпоративного майна має забезпечувати баланс між правами подружжя та економічними інтересами компанії. Якщо одна зі сторін подружжя втрачає доступ до своїх прав, це може становити порушення Конвенції. І наостанок, важливе значення має розширене тлумачення поняття "майна": ЄСПЛ у справі *Pressos* визнав, що право на компенсацію за завдану шкоду є "майном". У подібний спосіб можна вважати корпоративні права (наприклад, частку в статутному капіталі або права на дивіденди) майном, що підлягає захисту.

З огляду на висновки який дійшов суд при розгляді даної справи можна впевнено стверджувати, що корпоративні права, які є об'єктом поділу, можуть трактуватися як "майно" у сенсі статті 1 Протоколу № 1. Втручання в такі права має бути обґрунтованим і забезпечувати доступ до справедливого судового розгляду, і вкрай важливо враховувати, чи створює втручання дисбаланс або дискримінацію між подружжям, оскільки це може бути підставою для звернення до ЄСПЛ. Ця справа підтверджує, що правовий захист поділу корпоративних прав між подружжям має ґрунтуватися на забезпеченні рівного доступу до прав і належної компенсації, якщо одна зі сторін втрачає пряме володіння корпоративними активами.

Висновки. Корпоративні права є складним об'єктом спільної сумісної власності подружжя, оскільки поєднують майнові та особисті немайнові інтереси. Питання поділу корпоративних прав подружжя є не лише правовим, а й економічним викликом. Воно безпосередньо впливає на стабільність бізнесу, корпоративне управління та права зацікавлених сторін.

В ході дослідження встановлено, що законодавство України потребує вдосконалення для визначення чіткого механізму їх поділу, адже чинне законодавство, зокрема Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», створює колізії у визначенні статусу майна, внесеного до статутного капіталу. Це ускладнює реалізацію прав подружжя на частку корпоративних прав.

Відсутність єдиної судової практики щодо поділу корпоративних прав подружжя призводить до правової невизначеності, адже суди часто по-різному трактують правові норми, що ускладнює захист прав подружжя. Розгляд справ щодо поділу корпоративних прав подружжя має враховувати інтереси інших учасників компаній, кредиторів та бізнесу загалом. Це вимагає забезпечення балансу між правами подружжя та правовими гарантіями інших сторін.

Прецеденти Європейського суду з прав людини, є вагомим джерелом знань та практики, зокрема досліджена справа *Pressos Compania Naviera SA v. Belgium*, демонструє важливість захисту правомірних очікувань та справедливого балансу. Українське законодавство та судова практика повинні враховувати ці принципи для забезпечення відповідності міжнародним стандартам.

Підсумовуючи викладене, вбачається за можливе надати рекомендації щодо можливого вдосконалення правового регулювання тематики дослідження, які полягають у впровадженні чіткого механізму поділу корпоративних прав

подружжя у законодавстві; використанні міжнародних стандартів, зокрема практики ЄСПЛ, у сімейних і корпоративних спорах; забезпечення ефективних механізмів захисту прав подружжя, зокрема через перегляд ставок судового збору для фізичних осіб; створення умов для уніфікації судової практики через узагальнення висновків Верховного Суду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінтоняк Н. Д. Правовий режим корпоративних прав подружжя: монографія. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. 7. Бурчака НАПрН України, 2021.
2. Вінтоняк, Наталія; України, ФГ Бурчака НАПрН. Спільна сумісна власність подружжя та корпоративні права. Щорічний юридичний збірник наукових праць видається з 1999 р. Засновник: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка ФГ Бурчака Національної академії, 2024, 45. <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.49>
3. Цюра, В. В.; автук, А. А. Особливості правового регулювання поділу майна подружжя за законодавством України. *Право і суспільство*, 2015, 4 (4): 119-124.
4. Сафончик, О. І. Деякі питання поділу корпоративних прав подружжя за законодавством України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*, 2018, 1.1: 81-83.
5. Свистун, Л. Я. Правовий режим майна, переданого подружжям для підприємницької діяльності: аналіз судової практики. 2023.
6. Простибоженко, Олег. Способи поділу спільного майна подружжя: досвід правового регулювання європейських держав. *Підприємництво, господарство і право*, 2018, 1: 31-35.
7. Пономаренко, О. М.; Мешкова, К. О. Правовий режим частки статутного капіталу господарського товариства, яка набута у зв'язку з внесенням вкладу за рахунок спільного майна подружжя. *Збірник наукових праць ХНПУ імені ГС Сковороди "Право"*, 2024, 38: 99-106. <https://doi.org/10.34142/23121661.2023.38.13>
8. Allison Anna Tait, *Corporate Family Law*, 112 Nw. U. L. Rev. 1 (2017). <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/nulr/vol112/iss1/1>
9. Uhlener, Lorraine M., 'Family Business and Corporate Governance', in Mike Wright, and others (eds), *The Oxford Handbook of Corporate Governance* (2013; online edn, Oxford Academic, 1 July 2013), <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199642007.013.0018>, accessed 24 Nov. 2024.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України від 19.09.2012 за справою № 1-8/2012. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12#Text>
11. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>

12. Постанова від 13.03.2019 по справі № 756/10797/15-ц Касаційний цивільний суд URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80918766>
13. Постанова від 19 лютого 2020 року у справі № 279/6459/14 Касаційний цивільний Суд ВС URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87901519>
14. Постанова від 29 червня 2021 року у справі № 916/2813/18 Велика Палата ВС URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531899>
15. Постанова від 10 листопада 2021 року у справі №496/1249/13-ц Касаційний цивільний Суд ВС URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101360889>
16. Постанова від 24 квітня 2018 року у справі №925/1165/14 Велика Палата ВС URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73896751>
17. Рішення ЄСПЛ у справі Pressos Compania Naviera SA v. Belgium (1995) URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58056%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58056%22]})
18. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text